

Rózsaregény

A gazdag középkori francia irodalom sajátos, de nálunk jórészt csak hírből ismert reprezentánsa a Rózsaregény.

Egy Guillaume de Lorris nevű szerző kezdte el írni 1230 körül az akkor divatos udvari regények modorában. Álmat meséli el, amelyben az éppen felserdült ifjú – a költő maga – egy szép májusi reggelen elindul a városból, és a folyó mentén haladva csodálatos kerthez érkezik. A kert falán kívülről a különféle bűnök, rossz tulajdonságok jelennek meg, belül viszont csodálatos harmónia uralkodik, afféle földi paradicsom képe tárul az ámuló fiatalember szeme elé. A számára mindaddig ismeretlen Gyönyör kertje ez, ahol Öröm, Finomság, Szépség, Nagylelkűség és más allegorikus alakok járják körtáncukat, és élük gondtalan életüket. Miután bevezették ebbe az exkluzív társaságba, az ifjú a kert felfedezésére indul, és rábukkan Narcissus forrására, a veszedelmes forrásra, ahol egykor ez a mitikus alak a saját tükrképébe szeretett bele. A forrás mélyén rejtőző kristály tükrében ő viszont a rózsabimbóktól roskadozó rózsafát pillantja meg. A Szerelemistenként megjelenő Amor nyilai szemén át a szívébe hatolnak az ifjúnak, és azt ettől fogva már csak az a vágy hajítja, hogy megszerezze magának a kiválasztott rózsabimbót. – Személyenyünk e kert leírását és a rózsza megpillantását mutatja be.

Guillaume legnagyobb érdeme, hogy az udvari regény műfaji keretein belül szinte a tökélyre vitte a lelki tulajdonságoknak és más absztrakcióknak a késői antikvitásban, majd a középkorban is kedvelt allegorikus megjelenítését, sőt egész művét ezekre az allegóriákra építette. Hiszen az ifjú szerelmes nemcsak Gyönyör kertjének barátságos alakjaival találkozik, hanem a rózsza megközelítésére tett kísérletei során Ellenkezés, Félelem, Szégyenkezés és más, a meghódítandó hölgy lelkiállapotát vagy a közeledését ellenségesen fogadó társadalmi reakciókat jelképező figurák is útját állják. Olyannyira, hogy egyre elszántabb kísérletei elől Féltekenység egy nagy hirtelenében felépített erődítménybe zárja a rózsát az annak hajlandóságát megjelenítő Szívesen Láttal együtt.

Az ifjú kétségbeesett panaszba fog a szerelme tárgyát tömlöcbe záró vár előtt. Ezzel végződik a Rózsaregény első része. Mert Guillaume de Lorris „nem tudta vagy nem akarta” továbbfolytatni – ahogyan mintegy negyven év múltán a művet befejező Jean de Meun írja bevezetőjében. Ma sem tudjuk, hogy betegség, halál akadályozta-e meg az udvari regény eredeti koncepció szerinti befejezését, vagy pedig valamiféle alkotói válság. Hiszen Guillaume a Féltekenység várába zárt rózsza szimbólumának megalkotásával meglehetősen nehezen feloldható helyzet elé állította saját magát.

A feloldásra Jean de Meun kerülőutat választ. Ő kétségkívül egészen más elképzeléssel fog bele vállalkozásába, hogy méltó befejezést írjon Guillaume de Lorris félbemaradt művéhez. Emberként és alkotóként is egészen más, mint az első rész szerzője. Negyven év telt el azóta, és Jean már a csúcsára jutott skolasztika tanítványa. Bár folytatja Guillaume álmát, de már nem álomvilágban él. Az allegóriák továbbra is szereplők maradnak, de lélektani szerepük társadalmi háttérrel kap. A költői képeket érvek váltják fel. Jeant rendkívüli mértékben érdekli a saját kora és a saját kortársai. Amíg elődje elsősorban költő volt, ő már filozófus alkat. Akár a nagy skolasztikusok, ő is a világ lényegét akarja megragadni, az emberi nem feladatát akarja olvasói elé állítani. Amíg Guillaume a „szerelem művészetét” kívánta versbe szedni, Jean már a „szerelem tükréről” beszél, és az erkölcsi tanulság a fontos számára. A hosszas monológok, amelyekben Értelem, Barát, Hamis Kép, az Anyó, majd Természet és Őrszellem ezt a tanulságot igyekeznek előadni és szemléltetni, korántsem csupán elvont okfejtések, hanem a szerző bőven megtűzdeli a korabeli mindennapok jeleneteivel, életképeivel. Így aztán ez a befejezés több mint négyszer is olyan hosszúra nyúlik, mint az első rész.

Jean az emberi élet és ezzel együtt a szerelem célját – a 12. századi ún. chartres-i iskola természetfilozófiáját követve – a fajfenntartásban látja, és ezzel szembekerül nemcsak mindenfajta aszketizmussal, vallással és poétikussal egyaránt, hanem végül is elődje, Guillaume de Lorris légius szerelemfelfogásával is. Jeannál a szerelem már nem csupán lelkesedés és vágyakozás, hanem a kielégülés keresése is. Nála Szerelemisten hatalmas hadsereget állít fel mindazokból az allegorikus erőkből, amelyek ennek a célnak az elérését ki tudják harcolni. Megjelenik e sereg élén Szerelemisten anyja, Venus is, aki itt egyértelműen az érzékiség megtestesítője, és akinek jelenléte elengedhetetlen a győzelemhez. A sereg diadalmaskodik Ellenkezéssel és társain, Szívesen Lát kiszabadul, az ifjú szerelmes pedig birtokba veheti rózsáját. És Jean de Meun nem riad vissza e birtokbavétel alig leplezett, szinte naturalisztikus leírásától sem: ezzel fejezi be a regényt.

A Rózsaregény második részének életfelfogásáról írja azt Szerb Antal, hogy „sarkalatos ellentéte annak, amit általában középkorinak szoktunk tartani”. Jean de Meun nem-

Gottwald Péter fotója

Virít pompás kék ibolya, s meténg friss zöldje fut tova, van itt fehér s piros virág, meg sárga is – látsz sok csodát!	1405	szerét-számát csodálhatod: feslik belőle a virág. Ne vesd meg rózsá bimbaját, mert a virító rózsaszál	1645
Szép ez a föld itt, gyönyörű, lám, tarkállik pazar színű virágok hímes szőnyege, s jó illat árja lengi be.	1410	egy nap tán, hogy virágban áll, a kifelő bimbó viszont illatot még több napig ont. E bimbók kedvesek nekem, párjuk a földön nem lelem.	1650
Nem sorolja hosszan mesém, mily kedves itt e kert ölen, inkább, mint illik, hallgatok, mindent el úgyse mondhatok, mi itt e kertben kellemes, szépséges, bájos és kies.	1415	Ha bárki egyet is szerez magának, becsben tartsa meg: ha koszorút rám rózsá fon, nem csábít többé dús vagyon. Bimbók közül egy gyönyörűt választottam, egy nagyszerűt,	1655
Járkáltam jobbra s balra is, kémlelve néztem zugait e kertnek, s minden szögletét. Szerelemisten meg szemét rajtam tartotta ezalatt, akár vadász követ vadat, lesvén, míg kedvező helye, s szállhat felé nyílvesszeje.	1420	mihez a többi fel sem ér, – láttam, szebb valamennyinél! Színe olyan csodálatos, olyan selymes, rubinpiros, mint csak Természet festheti. Négy pár levél körülveszi, körütte mind szép rendben ül: Természet rakta mesterül.	1660
A forrásra tekintetem csodálva ismét rávetem, s az írást is elolvasom, ezernyi dologát megtudom.	1605	A szára meg szálegyenes, végén a bimbó szép feszes, és jobbra-balra nem konyul. Az illat édesen tolul a kertbe ott ki szertesztét, s bejárja minden szegletét.	1665
De rám ott balvégzet lesett! Sóhajtozni nem szűnhetek! E tükör kedvem törte szét: hisz ha csodás bűverejét sejtettem volna idején, nem révülök el így vizén.	1610	Midőn éreztem illatát, távozni nem hagyott a vágy, inkább kerestem közelét, bár nyúlni nem voltam merész.	1670
Csapdába estem, megfogott, s mint annyi mást, cserbenhagyott. Tükröm hozott ezer csodát s rózsákkal teljes rózsafát kicsinyke zugban bújva meg, melyet körben sövény szegett.	1615	Bogáncshoz ért ám most kezem, s hőkölni voltam kénytelen. Ágas-bogas sok vad tövis, csípős csalán meg szeder is gátolt, hogy menjek közelébb, mert félttem sajgató sebét.	1675
Akkor rögvést rámtört a vágy, s akár Párizst vagy Páviát otthagytam volna íziben, csakhogy legyek közeliben.	1620	Szerelemisten szüntelen követett minden léptemen, íját feszítve lopva járt, s egy fügefánál most megállt.	1680
S hogy elfogott a szenvedély, mi mást is elfog, s nem kimél, a rózsafához mentem én iramlast, s ott már közelén éreztem rózsá illatát, éreztem, belsőm járja át, s nem kell, hogy balsamozzanak.	1625	S mikor meglátott engemet, hogy a bimbókból egyiket kiválasztottam, s mind közül szívem csupán ennek örül, egy nyílvesszőt előkapott, az íj húrjára rárakott,	1685
S ha nem félek, hogy úz harag, zord támadás, szakítok is egy szálat – volna drága dísz! –, s bűvölne édes illata.	1630	s egész füléig húzta meg a megfeszülő ideget, s úgy lőtte ki felém nyilát, hogy szívemet szememen át találta célba pontosan.	1690
De félttem, érne büntetése a kert urának, s bönstetés könnyen jöhet s neheztelés.	1635	Rámtört szörnyű hidegroham, s bár védett gyapjú-öltözet, testem borzongás rázta meg. Sebes nyíl vágódott belém, s hanyatt estem a föld gypén.	1695
Rózsahalmok virítanak, nincs ennél szebb az ég alatt. Van köztük bimbó, zárt, kicsiny, mi duzzad fája ágain, s van köztük ennél már nagyobb,	1640	Szívem kihagy, elernyedek, aléltan hosszan heverek, s hogy visszatér eszméletem,	1700

